

การศึกษาเรื่อง “การสร้างภาพตัวแทนผู้หญิงของกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์: การต่อสู้เรื่องความหมาย” เป็นงานวิจัยในแนวทางสหวิทยาการที่ผสมผสานทฤษฎีสตรีนิยม แนวคิดหลังสมัย และวัฒนธรรมศึกษาเข้าด้วยกัน ภายใต้ฐานวิยาสตรีนิยมและนิรนิตินิยมเชิงการตีความ (Feminist Epistemology and Interpretive Constructivism) ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์ลุ่มลึกกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์ และการสังเกตการณ์ผู้ผลิตละครโทรทัศน์ในกองถ่ายทำละครโทรทัศน์ 3 เรื่อง คือ “ต้ม” “หลงทางรัก” และ “กลลวงรัก” และ การวิเคราะห์ด้วยบทบาทตัวแทนผู้หญิงและเพศสภาพที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ทั้ง 3 เรื่อง

การใช้แนวคิดอำนาจในการควบคุมจัดการเพื่อให้เกิดวินัย (disciplinary power) ของฟูโกต์ช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถทำความเข้าใจและอธิบายความสลับซับซ้อนตลอดจนพลวัตการประกอบสร้างความหมายภาพตัวแทนผู้หญิงของกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์ เนื่องจากอำนาจในรูปลักษณะนี้เป็นอำนาจระดับอุดมการณ์ที่แทรกซึมและมีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างความหมายผู้หญิงและเพศสภาพในหลายมิติในเวลาเดียวกันทั้งในรูปของวาทกรรมทางสังคมเกี่ยวกับผู้หญิงและเพศสภาพและในพื้นที่การผลิต ในมิติองค์กรนั้นอำนาจดำรงอยู่ในรูปของการจัดโครงสร้างองค์กร แบบแผนการปฏิสัมพันธ์ในองค์กร กระบวนการยามเฝ้าประตู และบริบททางธุรกิจของอุตสาหกรรมการผลิตละคร มิติธรรมชาติในงานการผลิตสื่อละครโทรทัศน์ของกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อพื้นฐานที่สมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมกันและช่วยให้อำนาจมีความชอบธรรม อำนาจจึงฝังตัวอยู่ในกระบวนการผลิตเสริมหนุนด้วยการกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจนในฝ่ายต่าง ๆ ความเคร่งครัดในวินัยของปัจเจกชนในวิชาชีพ และการมีกิจวัตรที่เป็นแบบแผนในการทำงาน นอกจากนั้นธรรมชาติของกระบวนการประกอบสร้างความหมายที่แตกแยก เป็นเลี้ยวส่วน (fragmented) ไม่เป็นระเบียบซึ่งถูกกำหนดโดยการถ่ายทำเป็นที่จำเป็นต้องแบ่งออกเป็นฉากหรือเป็นตอน และต้องมีการตัดต่อและประกอบสร้างเรื่องราวและความหมาย ทำให้เกิดช่องว่างด้านความรู้ ความเข้าใจระหว่างผู้ผลิตในส่วนต่าง ๆ ที่มีต่อภาพรวมหรือผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงพลังอำนาจในเชิงอุดมการณ์ซึ่งแฝงตัวอยู่ในมิติสุนทรียะในการประกอบสร้างความหมายภาพตัวแทนผู้หญิงและเพศสภาพของผู้ผลิตละครโทรทัศน์ ซึ่งเป็นกระบวนการแห่งการสร้างสัญญา และจินตนาการผ่านองค์ประกอบของแสง สี ฉาก มุมกล้อง

คำถามเรื่องพลวัตการสร้างความหมายภาพตัวแทนผู้หญิงของกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์ตามเรื่องทำให้เข้าใจถึงแบบแผนการประกอบสร้างความหมายภาพตัวแทนผู้หญิง

สามประเภท คือ 1) แบบแผนการยอมยกอำนาจในการกำหนดและตีความหมายให้ผู้กำกับเพียงผู้เดียว (Co-optation) ส่งผลให้ปัจเจกชนรู้สึกและตระหนักถึงภาวะไร้พลังอำนาจ ทำให้เกิดการต่อรองกับตนเองในแง่อัตลักษณ์มากที่สุด 2) แบบแผนการสร้างความหมายโดยการร่วมมือกัน (Collaboration) ก่อให้เกิดพื้นที่สำหรับการมีส่วนร่วมของปัจเจกชนในการประกอบสร้างภาพตัวแทนผู้หญิง และรู้สึกได้ถึงภาวะความเป็นผู้กระทำ 3) แบบแผนการประกอบสร้างความหมายโดยการต่อรองความหมาย (Negotiated Practices) โดยปัจเจกชนกระทำการต่อรองทั้งในแบบที่เป็นการต่อรองโดยตรงด้วยเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงการนำเสนอและการประกอบสร้าง (ใหม่) ภาพตัวแทนผู้หญิงและเพศสภาพ และการต่อรองโดยทางอ้อมโดยการตั้งคำถามเชิงขออนุญาตว่าควรจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ นอกจากนั้นยังพบกระบวนการที่เป็นการตั้งคำถามต่อการประกอบสร้างความหมาย ซึ่งคำถามลักษณะนี้มักเป็นการตั้งคำถามต่อ “การมีอยู่จริง” ของภาพตัวแทนผู้หญิงและเพศสภาพที่กำลังถูกประกอบสร้าง

บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างภาพตัวแทนผู้หญิงของกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์และการเคลื่อนไหวทางสังคมนำไปสู่ข้อค้นพบดังนี้ ประการแรกเป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและมีเงื่อนปม (unresolved relationship) อันเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ของอุดมการณ์สองชุด คือ อุดมการณ์สตรีนิยมและอุดมการณ์พุทธศาสนาซึ่งปรากฏชัดในการผลิตละครโทรทัศน์เรื่อง “ตม” กล่าวคือ ในขณะที่สตรีนิยมวิพากษ์สถาบันครอบครัวในฐานะแหล่งที่มาของการกดขี่ผู้หญิงแห่งแรก แต่อุดมการณ์พุทธศาสนาที่ตีความโดยผู้ผลิตละครโทรทัศน์เรื่อง “ตม” กลับเน้นย้ำความเป็นแม่ และเมียโดยไม่ได้ตั้งคำถามถึงอุดมการณ์ที่กดขี่ผู้หญิง ลักษณะที่สองเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะต่อต้าน ชัดแจ้ง อุดมการณ์ทางสังคมของกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์เรื่อง “หลงทางรัก” กับแนวคิดของการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิเสรีภาพของผู้หญิง และแนวคิด สตรีนิยม โดยกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์ยืนยันถึงความจำเป็นในการผลิตซ้ำ และตอกย้ำอุดมการณ์เพศสภาพกระแสหลักเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้ชมและยืนยันการยืนอยู่ใกล้ผู้ชมเฉพาะกลุ่ม ประการที่สามเป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่เกือหนุนกันระหว่างจิตสำนึกและอัตลักษณ์แห่งเพศสภาพใหม่ของกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์เพศที่สามกับแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิเสรีภาพของผู้หญิง ส่งผลให้ภาพตัวแทนผู้หญิงที่สร้างจากกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์เรื่อง “กลลวงรัก” มีนัยยะแห่งการทำลายภาพตัวแทนผู้หญิงกระแสหลักที่ถูกเหมารวมตายตัวได้ครอบงำอุดมการณ์เพศสภาพภาคบังคับ (compulsory heterosexist ideology) ภาพตัวแทนผู้หญิงในละครโทรทัศน์เรื่อง “กลลวงรัก” แสดงถึงการรื้อสร้างชั่วคราวในมิติเพศวิถีของตัวละครนางเอกและนางร้าย โดยนำเสนอภาพตัวแทนทั้งสองในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน

หากการวิจัยในประเด็นการสร้างภาพตัวแทนผู้หญิงของกลุ่มผู้ผลิตละครโทรทัศน์ในแนวสหวิทยาการสามารถเปิดพื้นที่ให้กลุ่มผู้ผลิตมีโอกาสคิด ทบทวน และสังเคราะห์ประสบการณ์ของตนร่วมกับนักวิจัย หรือเปิดพื้นที่การวิจัยแบบปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้โดยสร้างนักวิจัยร่วมจากคนใน องค์ความรู้ด้านสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ที่ถูกสร้างขึ้นอาจก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นในอนาคต

This study is an interdisciplinary research that combines feminist theories, postmodernist theories, and theoretical perspectives of cultural studies. The integrated epistemologies are based on feminist standpoint theory and interpretive constructivism. The research uses qualitative research methods, using 3 main techniques of data collection. Non-participant observation and in-depth interviews were employed in data collection of three soap opera of production sites: "Tom," "Lhong Tang Rak," and "Kol Luang Rak." Textual analysis was used to analyze women representations presented in all three soap operas.

Employing Foucault's disciplinary power helps researcher in understanding and explaining the complexity of dynamics of meaning construction of women representation of the soap opera production teams. Such power is at the ideological level permeating and influencing meaning construction of women and gender representation in many dimensions. The manifestations of disciplinary power are evident not only in social discourse about women and gender but also in organizational and institutional establishment of the television production power structure. Intra-organization relationship pattern, gatekeeping, and business context of soap opera industry were present in all production sites. Nature of production practices indicates that there is shared basic belief among the organizational members where power is legitimized. Therefore, power is ingrained in the production site, supported by compartmentalization of responsibility, and a high level of professionalism appearing in production routines and conventions. In addition, meaning construction of soap opera production, which is very fragmented and predetermined by non-continued shooting, creates gaps of knowledge and understanding of the whole cultural products among different production crews. The result reveals that there is also the ideological power embedding in aesthetic dimension. It reveals that the construction of women and gender representation is a process where by soap opera producers symbolically and imaginatively engaged in meaning making through light, scenery, and camera angle.

In answering the question concerning the dynamics of gendered meaning construction of soap opera producers, the findings indicate 3 different patterns: 1) a

pattern of co-optation appears where the individuals surrender their meaning defining and interpretative power to the director, resulting in individuals' perception of powerlessness. Such powerlessness promotes the individuals to negotiate their identities; 2) a pattern of collaboration appears when the production crews collaborate with the director to construct women representations. The individuals who involve in the collaboration is well aware of being agency; 3) pattern of negotiation appears both when the individuals directly negotiate with the purpose of altering presentation and (re) construction the women and gender representation, and when the individuals indirectly negotiate by raising questions in regards to women and gender representation alternation on the case-by-case-basis. Questions which were often raised concerns 'realistic' constructed representation of women.

The analysis leads to a conclusion that there exists three different patterns of relationship between women representation and social movement. Firstly, the unresolved relationship is resulted from an interaction between two sets of ideologies, namely, feminism and Buddhism, which is apparent in "Tom." While feminism critiques family as an institution and primary source of women oppression, Buddhism as interpreted by Tom's producers heightens functionalist worldviews of motherhood and wifehood without asking questions to the oppressive ideology. Secondly, the resisting relationship is resulted from an interaction between oppositional social ideologies of the production crews and women's/feminist movements, which is apparent in "Lhong Tang Rak," While individuals involved in the production are aware of the project of women's movement, they choose to reproduce the dominant gender ideology in order to response to particular group of viewers. Lastly, the supportive relationship is resulted from an interaction between gender consciousness and identity of homosexual producers and women's/feminist movement, which is found in "Kol Luang Rak." By referring themselves from the non-hetero identity, the constructed women representation challenges the mainstream women and gender representations as being dictated by compulsory heterosexual ideology. Women representation constructed by Kol Luang Rak's producers demystifies the sexuality polarization between the main female protagonist and the female antagonist. This is achieved by similar portrayals of opposite characters.

The researcher purposes that directions for future research in the area of construction of women representations should continue to incorporate interdisciplinary epistemology. The researcher believes that such orientation in knowledge creation can open up spaces for soap opera producers to engage in thinking, reflecting, and synthesizing their experiences along with institution-based researcher. Collaborative action research for learning can create co-researcher from soap opera production teams whereby interdisciplinary body of knowledge in social sciences may trigger social movement and social change more forcefully in the near future.